

Μάχη Παϊζη-Αποστολοπούλου

Πώς ο Κωνσταντίνος Δαπόντες
έγινε Καίσαριος
Το τέλος του εγκόσμιου βίου του

ΑΡΧΕΙΟ
ΠΕΠΑΡΗΘΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄

Ανάτυπο

ΑΘΗΝΑ 1997

Μάχη Παϊζη-Αποστολοπούλου

*Πώς ο Κωνσταντίνος Δαπόντες
έγινε Καισάριος
Το τέλος του εγκόσμιου βίου του*

ΑΡΧΕΙΟ
ΠΕΠΑΡΗΘΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄

Ανάτυπο

ΑΘΗΝΑ 1997

*Πώς ο Κωνσταντίνος Δαπόντες
έγινε Καισάριος
Το τέλος του εγκόσμιου βίου του*

Μάχη Παϊζη-Αποστολοπούλου
*Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών
Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών*

I

Τον Ιούνιο του 1743 την ηγεμονία της Μολδαβίας αναλαμβάνει ο Ιωάννης Μαυροκορδάτος εκτοπίζοντας τον αδελφό του Κωνσταντίνο· από τις πρώτες του φροντίδες είναι να αναθέσει σε δικούς του ανθρώπους τα αξιώματα της ηγεμονίας –όπως άλλωστε έκαναν και οι προκάτοχοί του.

Ένα από τα πρόσωπα που ευνοήθηκαν με αξιώματα από το νέο ηγεμόνα ήταν ο Κωνσταντίνος Δαπόντες: έγινε μέγας γραμματικός και ύστερα από λίγο καμινάρης. Ο Ιωάννης με τα αξιώματα που έδωσε στον Δαπόντε εξαργύρωνε την πίστη που εκείνος τού είχε δηλώσει, όταν ακόμα ενεργούσε στην Κωνσταντινούπολη για να υπαρπάσει την ηγεμονία της Μολδαβίας από τον αδελφό του.

Ο Δαπόντες είχε φύγει έφηβος ακόμα από τη Σκόπελο το 1731, για να σπουδάσει και να βρει μια καλύτερη τύχη πέρα από τα στενά όρια του νησιού του. Μετά από ένα σταθμό στην Κωνσταντινούπολη έφθασε στη Βλαχία,

Το κείμενο αυτό παρουσιάστηκε στο διήμερο αφιέρωμα στο λόγιο μοναχό Καισάριο Δαπόντε που έγινε στη Σκόπελο στις 6 και 7 Μαΐου 1995.

όπου μπήκε στη σχολή του Βουκουρεστίου ως υπότροφος του ηγεμόνα Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου. Γρήγορα έδειξε την επιμέλειά του και, με τις θερμές συστάσεις ισχυρών προσώπων, έγινε β' γραμματικός του ηγεμόνα, τον οποίο ακολούθησε όταν ο Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος ανέλαβε την ηγεμονία της Μολδαβίας.¹ Ύστερα από κάποιο διάστημα ευδόκιμης υπηρεσίας –είχε μόλις ολοκληρώσει τη συγγραφή των “Δακικών Έφημερίδων”– ο Δαπόντες θεώρησε πως η στιγμή ήταν κατάλληλη για να διεκδικήσει υψηλότερη θέση. Ζήτησε την προαγωγή του· όμως ο ηγεμόνας απέρριψε το αίτημα. Αυτό ήταν αρκετό για να φύγει ενοχλημένος ο Δαπόντες από τη Μολδαβία και να δηλώσει πίστη στον αδελφό του Κωνσταντίνου Ιωάννη, επενδύοντας στην πιθανότητα να πετύχουν οι ενέργειες που εκείνος έκανε στην Κωνσταντινούπολη και να αναλάβει τελικά την ηγεμονία της Μολδαβίας. Πραγματικά, όταν ο Ιωάννης ανέλαβε την ηγεμονία φρόντισε, όπως ανέφερα, να ικανοποιήσει τον Δαπόντε ονομάζοντάς τον μέγα γραμματικό και σύντομα να τον προαγάγει και πάλι δίνοντάς του το αξίωμα του καμινάρη.²

Από τη θέση του, ως επικεφαλής της γραμματείας του ηγεμόνα, ο Κωνσταντίνος Δαπόντες φρόντισε να καλλιεργήσει συστηματικά μια στενή προσωπική σχέση με τον Ιωάννη, μια σχέση που του απέφερε ισχύ και χρήματα. Γνωρίζουμε από τον ίδιο –καθώς φρόντισε να αφήσει πολλά στοιχεία για τη ζωή του διάσπαρτα στο πλούσιο συγγραφικό του έργο και να διευκολύνει έτσι τους μελετητές του– πόσο ισχυρός ήταν στο διάστημα αυτό. Οι ακόλουθοι στίχοι είναι, νομίζω, εύγλωττοι:

*“Θαρρεῖς ἐγὼ ἀφέντενα, θαρρεῖς καὶ ἐπετοῦσα
καὶ τὸν θεὸν ἀπ’ τὴν ποδιά ἔλεγες καὶ δαστοῦσα*

.....
*μ’ ἔδειχναν μέ τό δάκτυλο, κατά τὴν παροιμίαν
μέ εἶχασιν ὑπόθεσιν ὅλοι στήν Μπογδανίαν.
Οὐ μόνον δέ γραμματικός, ἀμμή καὶ καμινάρης,
δέν ἔλειψε ποτέ ποσῶς αὐτὴ ἡ τόση χάρις.
Δέν εἶχα τὸν καλῆτερον καὶ ὑψηλότερόν μου,
δέν εἶχα τὸν ἀνώτερον καὶ μεγαλύτερόν μου.”³*

Αυτή η εντυπωσιακή σταδιοδρομία διακόπηκε στις 27 Μαρτίου του 1747, όταν ο Δαπόντες βρέθηκε έγκλειστος στις τουρκικές φυλακές της Κωνσταντινούπολης. Όταν ύστερα από είκοσι μήνες αποφυλακίστηκε, η τροχιά της ζωής του άλλαξε εντελώς. Η φιλόδοξη προσωπικότητα που αναδύεται από τους στίχους του, ο άνθρωπος που είχε σχεδιάσει με περισσή φροντίδα μια λαμπρή δημόσια καριέρα, απομονώνεται στη Χάλκη. Είναι 35 χρονών. Πα-

ντρεύεται, αλλά γρήγορα χάνει τη γυναίκα και τη νεογέννητη κόρη του⁴ και τελικά εγκαταλείπει τα εγκόσμια και μονάζει. Τους λόγους που τον οδήγησαν στην απόφαση αυτή τους αναφέρει ο ίδιος: ήταν η απογοήτευση από έναν κόσμο που τον πίκρανε αλλά και μια τάση αυτοτιμωρίας για όσα κακά διέπραξε στην εγκόσμια ζωή του.

Η τελευταία αυτή διάσταση επανέρχεται πολλές φορές στα κείμενά του. Και σχεδόν πάντα ο Δαπόντες τη συσχετίζει με την περίοδο της ζωής του που πέρασε στη Μολδαβία. Διηγούμενος πώς κατέληξε στην απόφαση να εγκαταλείψει την εγκόσμια ζωή σημειώνει:

*“Εἰς τούς πενήντα δέ καί τρεῖς ἐλθών’ ς τόν ἐαυτόν μου,
στάθηκα κ’ ἐστοχάσθηκα τά πλήθη τῶν κακῶν μου
τῆς Μπογδανιάς καί τῆς Βλαχιάς, μάλιστα Μπογδανίας,
τέλος δέ καί τῆς Πόλεως, πλήθη ἐπ’ ἀληθείας
ὁποῦ ὁ Δούναβις αὐτός νά τά ξεπλύνῃ ὅλος,
νά μέ πιστέψῃς, δέν ἀρκεῖ, ὄχι ἀναμφιβόλως.”*⁵

Τον υπαινιγμό στις “*ἁμαρτίες Βλαχίας, Μπογδανίας*” τον είχε κάνει και λίγο πιο πριν:

*“Ὑστερα δέ ἀπό αὐτήν τήν ὄντως ἀναγκαίαν,
τήν διδασκάλαν φυλακήν, φίλτατε, καί δικαίαν
ὁποῦ εἰς εἴκοσι σωστούς μῆνας ἡ ἀφεντιά της
ἠθέλησε να ξαπλωθῇ γιά τέλη ἐδικά της,
διά νά κάμῃ δηλαδή ὅλης τῆς ἁμαρτίας
σωστήν ἱκανοποιήσιν Βλαχίας, Μπογδανίας.”*⁶

Όταν πάλι αφηγείται τη σκηνή της σύλληψής του στην Κωνσταντινούπολη, ο Δαπόντες σημειώνει με την ίδια ένοχη διάθεση:

*“μ’ ἐπῆραν, μ’ ἐφυλάκωσαν, μ’ ἔπρεπε τοῦ ἀχρείου...”*⁷

Τί είχε συμβεί στη Βλαχία αλλά ιδιαίτερα στη Μολδαβία, που τόσο ρόλο έπαιξε στη φυλάκισή του; Ο ίδιος με μια διάθεση αυτοκριτικής, κάνοντας τον απολογισμό της ζωής του, θέλησε να αποδώσει την τραγική εκείνη περιπέτειά του στο ότι δεν είχε τηρήσει χριστιανική στάση στα χρόνια που ζούσε εκεί· δεν είχε κάνει παρά ελάχιστες ευεργεσίες, όταν διέθετε εξουσία και χρήματα. Με άλλα λόγια, ο ίδιος πρόβαλλε πως η οδυνηρή εκείνη εμπειρία ήταν θεία τιμωρία για αμαρτίες που είχε διαπράξει.⁸

Ωστόσο ο πολυγράφος Δαπόντες –ο διόλου φειδωλός στο να αφηγείται λεπτομέρειες από τη ζωή του– επέλεξε να αφήσει στη σκιά μια σφοδρή διαμάχη που είχε στη Μολδαβία με έναν υψηλό αξιωματούχο της αυλής του Ιωάννη Μαυροκορδάτου, τον ποστέλνικο Αντωνάκη Ραμαδάνη· διαμάχη που μπορεί να δώσει μian άλλη, πέρα από την υπερβατική, ερμηνεία για τη σύλληψη και τη φυλάκιση του Δαπόντε. Το όνομα του αντιπάλου του δεν το αναφέρει ούτε μία φορά στο έργο του. Έτσι οι βιογράφοι του Δαπόντε, που στηρίχθηκαν κατά κύριο λόγο στα στοιχεία που περιέχονται στο αυτοβιογραφικό του έργο “Κήπος Χαρίτων”, δεν διέσωσαν ούτε εκείνοι το όνομα του αντιπάλου του και δεν εντόπισαν τη σημασία που είχε η πτυχή εκείνη της ζωής του.⁹

Όμως η διαμάχη εκείνη απασχόλησε τόσο το δημόσιο βίο της Μολδαβίας και ήταν τόσο σφοδρή, ώστε ο συγγραφέας ενός χρονικού της εποχής να αποδίδει σε αυτήν ακόμα και το άδοξο τέλος της ηγεμονίας του Ιωάννη Μαυροκορδάτου, το 1747. Είναι ασφαλώς υπερβολή να υποστηριχθεί σοβαρά κάτι τέτοιο. Εκείνο, πάντως, που φαίνεται βέβαιο είναι πως στη διαμάχη αυτή θα πρέπει να αποδώσουμε το τέλος του δημόσιου βίου του Κωνσταντίνου Δαπόντε.

II

Το έργο που σώζει τις πληροφορίες για τη διαμάχη του Δαπόντε με τον Αντωνάκη Ραμαδάνη είναι η “Μολδαδική Ίστορία τῶν ἐτῶν 1695-1754” ή “Χρονικό τῶν Γκιγκῶν.”¹⁰ Όταν η διήγηση φθάνει στην αρχή της ηγεμονίας του Ιωάννη Μαυροκορδάτου, αναφέρονται τα πρόσωπα στα οποία ο νέος ηγεμόνας μοίρασε τα αξιώματα της ηγεμονίας. Ανάμεσα στα ονόματα που σημειώνονται είναι του Αντωνάκη Ραμαδάνη και του Κωνσταντίνου Σκοπελίτη, του Δαπόντε δηλαδή: ο πρώτος έγινε μέγας ποστέλνικος και ο άλλος μέγας γραμματικός και αργότερα καμινάρης. Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας του χρονικού σημείωσε: “*Εμάχοντο πάντοτε αὐτοί οἱ δύο θανασίμως, ὁ ποστέλνικος δηλαδή Ἀντωνάκης Ραμαδάνης μέ τόν γραμματικόν Σκοπελίτην.*”

Αν στην περίπτωση του Δαπόντε ο νέος ηγεμόνας είχε εξαγορεύσει, με το αξίωμα που του απένειμε, παρασχεθείσες στη διάρκεια της συνωμοσίας του για την υφαρπαγή της ηγεμονίας υπηρεσίες, στο Ραμαδάνη το αξίωμα του ποστέλνικου απονεμήθηκε για άλλους λόγους: τηρήθηκε μια άλλη παράδοση, που ήθελε ο γιος να αναλαμβάνει το αξίωμα του πατέρα.

Πραγματικά ο Αντωνάκης ήταν γόνος μιας παλιάς οικογένειας της Κωνσταντινούπολης, της οποίας πολλά μέλη είχαν καταλάβει στις παραδουνάβιες ηγεμονίες τα αξιώματα του κομίσου και του μεγάλου ποστέλνικου –το πα-

λαιότερο γνωστό μέλος της οικογένειας, ο Νικόλαος, ήταν κόμισος στη Βλαχία το 1618.¹¹

Στο γενεαλογικό δένδρο της οικογένειας, που προσπάθησε να συγκροτήσει ο Ιοαν Filitti,¹² ο Αντωνάκης δεν μνημονεύεται. Μπορούμε όμως βάσιμα να εικάσουμε πως ήταν γιος του Γεωργίου Ραμαδάνη, ο οποίος υπήρξε ποστέλνικος, καΐμακάμης, διερμηνεύς της σουηδικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη και το 1731 δραγομάνος του στόλου.¹³ Αδελφός του πατέρα του ήταν ο μέγας λογοθέτης Κωνσταντίνος Ραμαδάνης και πάππος του ο Δημήτριος, μέγας σπαθάρης και συγγραφέας του ιστορικού έργου “Ιστορία τῶν συμβάντων...”¹⁴ Όταν λοιπόν ο Γεώργιος στάλθηκε από τον Ιωάννη Μαυροκορδάτο ως καπικεχαγιάς του στην Κωνσταντινούπολη, το αξίωμα που κατείχε ο πατέρας το έδωσε στο γιο.

Με τον Αντωνάκη έχουν ασχοληθεί πολύ λίγο οι χρονογράφοι· μόνο σκόρπιες και λακωνικές αναφορές εντοπίζονται εδώ κι εκεί. Ο Δαπόντες στις “Δακικές Έφημερίδες” του αναφέρει έναν μέγα πιττάρη Αντωνάκη, που το Μάρτιο του 1739 έγινε βόρνικος Τυργοβίστου και τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου μέγας κόμισος. Είναι πιθανό να πρόκειται για τον Αντωνάκη Ραμαδάνη.¹⁵ Ο Κομνηνός – Υψηλάντης αναφέρει τον πατέρα του Αντωνάκη και σημειώνει πως, όταν ο Ιωάννης Μαυροκορδάτος έλαβε την ηγεμονία από τον αδελφό του, όρισε ως καπικεχαγιάδες του τον Γεώργιο Ραμαδάνη και τον διδάσκαλο Κριτία.¹⁶ Η πληροφορία αυτή του Κομνηνού – Υψηλάντη προσθέτει ένα ακόμα στοιχείο, την ταυτόχρονη θητεία του Κριτία μαζί με τον Γεώργιο Ραμαδάνη ως καπικεχαγιάδων του Ιωάννη στην Κωνσταντινούπολη. Ο Κομνηνός – Υψηλάντης ωστόσο δεν κάνει κάποια νύξη για τη διαμάχη του γιου Ραμαδάνη με τον Δαπόντε. Η κυρία λοιπόν πηγή των πληροφοριών μας για την διαμάχη των δύο προσώπων θα είναι η “Μολδαβική Ιστορία”.

III

Ο συγγραφέας της “Μολδαβικής Ιστορίας...”, όταν αναφέρεται στη διαμάχη των δύο ανδρών, προβάλλει τη δική του ερμηνεία για την αιτία της ρήξης: “... τό δέ αίτιον τῆς μάχης δέν ἦτον ἄλλο, παρά τά δῶρα ὅπου ἐλάμβανε καί ὁ Σκοπελίτης παρά πάντων καί διά κάθε ὑπόθεσιν. Τό ὅποϊον, νομίζοντάς το ὁ ποστέλνικος ὡς ἰδίαν του ζημίαν, ἐφρηνένε καί ὑπερμάχησεν ὅσον τό δυνατόν ὁ ποστέλνικος νά τόν κατατρέξῃ καί νά τόν ἐξοστρακίσῃ.”¹⁷ Όμως, η βαθύτερη αιτία πρέπει, πιστεύω, να αναζητηθεί αλλού: στις υπέρμετρες φιλοδοξίες του Δαπόντε και στο γεγονός ότι, έχοντας κερδίσει την απόλυτη εὐνοία του Ιωάννη Μαυροκορδάτου, περιέφερε μια αλαζονική συμπεριφορά και φρόντιζε να αυξάνει τα περιουσιακά του στοιχεία με

τρόπο προκλητικό. Η στάση του αυτή στάθηκε η αιτία να τον απορρίψει μια κοινωνική ομάδα που την εκπροσωπούσε ο ποστέλνικος Αντωνάκης Ραμαδάνης.

Ο Δαπόντες ομολογεί πως ασκούσε μεγάλη επιρροή στον Ιωάννη Μαυροκορδάτο και χάρη στην εύνοια του ηγεμόνα συγκέντρωσε και χρήματα πολλά και εξουσία μεγάλη. Και ομολογεί:

“...ἀλλέως πῶς ἐδύνουμον τόσον καιρόν ν’ ἀργήσω
ἔτζι ψηλά νά κάθωμαι ἐγὼ νά μὴν κρημνίσω,
μὴν ἔχοντας δοθήθειαν κάμμιά μηδ’ ἀπὸ γένος
μηδὲ ἀπὸ συγγένειαν, ἓνας πτωχὸς καὶ ξένος
ὄντας σημάδι όλωνῶν, εἰς τό ὅποιον ὅλοι
ἔρριχναν ἀκατάπανστα, ἴσως καὶ οἱ διαδόλοι.”¹⁸

Αὐτὸν λοιπὸν τον ενοχλητικό “ξένο”, τον ασεβή και μη ελεγχόμενο, ο Αντωνάκης Ραμαδάνης θέλησε να τον εξουδετερώσει. “Εμεταχειρίσθη εἰς τοῦτο τρόπους διαφόρους, ἐτεχνεύθη σκευωρίας καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐκ Πόλεως διὰ γραμμάτων τῶν καπικεχαγιάδων, ἀλλὰ κατ’ οὐδένα τρόπον δέν ἐδύνατο κἄν νά τόν βλάψῃ ποσῶς. Τόσον μόνον ἔκαμνε, τό νά τόν ἐξουθενῇ καὶ νά τόν ὑβρίζῃ πρὸς τοὺς πολλοὺς, ὀνομάζοντάς τον ναύτην καὶ πόρνης υἱόν καὶ ὅταν τόν συναπαντοῦσε, νά μὴ τόν δίδῃ οὔτε ψιλήν πρόσρησιν.”¹⁹

Η αναφορά στα γράμματα των καπικεχαγιάδων “ἐκ τῆς Πόλεως” υπονοοῦν προφανῶς ὅτι στη διαμάχη του με τον Δαπόντε ο Αντωνάκης ἐνέπλεξε και τον πατέρα του, ἴσως δε και τον Κριτία. Ωστόσο, αξίζει να σταθούμε σε ἓνα ἄλλο σημείο: “κατ’ οὐδένα τρόπον δέν ἐδύνατο κἄν νά τόν βλάψῃ ποσῶς”. Με ἄλλα λόγια ἓνας υψηλὸς αξιωματούχος, γόνος παλαιᾶς οἰκογένειας με πολλὰ μέλη να ἔχουν υπηρετήσει σε ψηλά, ὅλοι, αξιώματα ἐπὶ γενεᾶς την ηγεμονία, δεν μπορούσε να τιθασεύσει την αλαζονική συμπεριφορά του Δαπόντε, που τον κάλυπτε η εύνοια του ηγεμόνα. Το σφοδρὸ μίσος του Ραμαδάνη ἐναντίον του Δαπόντε ἄρχισε πλέον να στρέφεται και κατὰ του ἰδίου του Ιωάννη Μαυροκορδάτου: “ἔπνεεν ὅλως ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Σκοπελίτου, καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου του αὐθέντου ὁπού δέν ἤθελε νά μισήσῃ τόν Σκοπελίτην”, διαβάζουμε στο χρονικό.²⁰

Ας παρακολουθήσουμε πρῶτα την τακτική που ἀκολούθησε ο Δαπόντες.

Φρόντισε για δύο πράγματα: α) να απομακρύνει τον Ραμαδάνη ἀπὸ την Μολδαβία και β) να αποστερήσει τον ἀντίπαλό του ἀπὸ το αξίωμά του. Για την εφαρμογή του πρῶτου σκέλους του σχεδίου η ευκαιρία δόθηκε ὅταν ο Ιωάννης Μαυροκορδάτος ὀρισε μια ομάδα υψηλὸν αξιωματούχων να πάνε στη

βασιλεύουσα. Καθώς είχε φθάσει ο χρόνος της καταβολής των φόρων στην Πύλη και τα οικονομικά της ηγεμονίας δεν ήταν καθόλου καλά, σκοπός του ταξιδιού ήταν να ζητηθεί από τον Σουλτάνο επιεικής μεταχείριση –μια παρόραση έστω στην καταβολή των φόρων– και παράλληλα να βρεθούν χρήματα για την εξόφληση. Αποστολή αναμφίβολα δυσάρεστη αλλά και επικίνδυνη για τα μέλη της, ανάμεσα στα οποία αρχικά δεν περιλαμβανόταν ο Ραμαδάνης. Όμως ο Δαπόντες κατάφερε να πείσει τον ηγεμόνα ότι η συμμετοχή του Αντωνάκη στην αποστολή θα ήταν χρήσιμη· του υπέβαλε μάλιστα την ιδέα να παραμείνει ο Ραμαδάνης στην Κωνσταντινούπολη, μετά την ολοκλήρωση της αποστολής, ως καπικεχαγιάς του. Με τη μεθόδευση αυτή ο Δαπόντες θεώρησε πως ο αντίπαλος θα εξουδετερωνόταν. Ο ηγεμόνας πείστηκε και περιέλαβε τον Ραμαδάνη στην αποστολή, μολονότι εκείνος υποψιαζόμενος τη σκευωρία αντέδρασε με κάθε μέσο. Έτσι, απομακρύνθηκε τελικά από το πεδίο δράσης του Δαπόντε, το αξίωμα του ποστελνίκου δόθηκε στον Κωνσταντίνο Ιουλιανό και ο αντίπαλος παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη ως καπικεχαγιάς του Ιωάννη Μαυροκορδάτου, όπου αναμενόταν μάλιστα να αποτύχει, αφού επρόκειτο για θέση που δεν γνώριζε διόλου να την υπηρετήσει.²¹ Τα σχέδια του Δαπόντε εκπληρώθηκαν και η εξουδετέρωση του Αντωνάκη θα ήταν πλήρης, καθώς μεθοδεύτηκε σε πολλαπλά επίπεδα· η πλάστιγγα φάνηκε να γέρνει προς το μέρος του Σκοπελίτη.

IV

Ο συγγραφέας του χρονικού σταματά στο σημείο αυτό την περιγραφή της διαμάχης. Δεν διέσωσε τη συνέχειά της, μολονότι δεν χάνει ευκαιρία να μην σχολιάσει την απαράδεκτη, κατά τη γνώμη του, συμπεριφορά και των δύο αξιωματούχων, να ασκήσει αυστηρή κριτική και στους δύο και να φθάσει στο σημείο να αποδώσει στη διαμάχη αυτή τη φθορά και την πτώση της ηγεμονίας του Ιωάννη Μαυροκορδάτου: “... ἄς συνεικάσωσιν οἱ νοῦν ἔχοντες ὁποῖαν διοίκησιν καὶ ὁποῖαν καλὴν ἔκδασιν εἶχον αἱ αὐθεντικαὶ ὑποθέσεις τοῦ Ἰῶν βοδά, ὅταν αὐτοὶ οἱ δύο οἰκειότατοι ἄρχοντές του ἦσαν τοιαῦτα ὑποκείμενα καὶ ὅταν ἔξω ἀπὸ ὅλα τὰ ἐλαττώματά τους ἐχθρεύοντο καὶ ἀλλήλους θανασίμως. Ἐπειδὴ, ἂν καὶ ἀμφοτέρω κοῦφοι ταῖς φρεσί, καὶ ἀνεπιτήδριοι, καὶ μιανοὶ τοῖς τρόποις, καὶ τραχεῖς τὰ ἦθη, πλὴν ὅπωςδὴποτε αὐτοὶ ἦσαν (ὡς μὴ ὠφελον) οἱ σύμβουλοι καὶ φροντισταὶ καὶ διευθετηταὶ εἰς πάσας τὰς αὐθεντικὰς ὑποθέσεις.”

Και πιο κάτω συνοψίζει: “Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς κρημνίζουσιν ἓναν ἡγεμόνα οἱ περὶ αὐτὸν σύμβουλοι, ὅταν εἶναι ἀνάξιοι καὶ ἄνευ δουλικοῦ πόνου, καὶ μόνον πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον κεχηνότες καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις δυσμε-

νεῖς πρὸς ἀλλήλους..."

Μολονότι όμως η διήγηση του χρονικού αφήνει τον αναγνώστη με την εντύπωση ότι νικητής της διαμάχης ήταν ο Δαπόντες, οι εξελίξεις ήταν εντελώς διαφορετικές. Το μίσος του Ραμαδάνη διογκώθηκε μετά την υποκινηθείσα από τον Δαπόντε αποστολή του στην Κωνσταντινούπολη και συντονίστηκε με το φθόνο πολλών ακόμα αξιωματούχων της Μολδαβίας, τους οποίους είχε ενοχλήσει η συμπεριφορά του Δαπόντε. Ο Αντωνάκης Ραμαδάνης αξιοποίησε την παρουσία του στην Κωνσταντινούπολη και τις επαφές του με την τουρκική ηγεσία για να οργανώσει την εξόντωση του "Σκοπελίτη".²²

Ο μέγας βεζύρης εξέδωσε ένταλμα σύλληψης του Δαπόντε, αλλά ο Ιωάννης Μαυροκορδάτος πρόφθασε να τον φυγαδεύσει στην Κριμαία. Όμως ύστερα από αρκετούς μήνες, όταν αποτόλμησε να επισκεφθεί την Κωνσταντινούπολη συνοδεύοντας τον Τάταρο ηγεμόνα, συνελήφθη και κλείστηκε στις τουρκικές φυλακές· ήταν 27 Μαρτίου του 1747. Ο ίδιος, όταν κατονομάζει εκείνους που τον κατέδωσαν και βοήθησαν στη σύλληψή του, σημειώνει πως δεν ήταν οι μόνοι· πίσω τους κρύβονταν οι πραγματικοί πρωτεργάτες της δίωξής του:

*"Ταῦτα οἱ εὐεργέται μου, μά ὄχι οἱ μεγάλοι
οἱ καὶ ἀξιωματικοὶ (πολλοὶ γειά!) ὅμως ἄλλοι
τῶν δέ ἀξιωματικῶν ἦτονε τό μπαρούτι,
καὶ ᾽ς τό μπαρούτι ἐκεινῶν φωτιά ἔδωκαν τοῦτοι."*²³

Η δίωξη είχε για τον Δαπόντε καταλυτικές συνέπειες. Είκοσι χρόνια αργότερα, όταν έγραφε τον "Κήπο Χαρίτων", η γέυση παρέμενε το ίδιο πικρή:

*"σάν τό πουλί πλειό ἔπεσα, πεσών ἐταπεινώθην,
ταπεινωθεῖς ἐπτώχην, πτωχήνας ἐκακώθην,
ἔφυγα, ἐξωρίσθηκα, πιάσθηκα, φυλακώθην,
κ' ἔτзи ἀπ' ὅλα τά καλά ἀξίως ἐγυμνώθην."*²⁴

Πραγματικά, η καταστροφή ήταν πολλαπλή. Η παρουσία που είχε κατορθώσει να συγκεντρώσει, όταν κυριαρχούσε στη Μολδαβία, εξανεμίστηκε προκειμένου να εξαγοράσει την αποφυλάκισή του. Η καριέρα που με τόση επιμέλεια είχε οικοδομήσει στο Ιάσι διακόπηκε απότομα. Στο μεταξύ ο προστάτης του Ιωάννης Μαυροκορδάτος είχε αποπεμφθεί. Γνώριζε λοιπόν ο Δαπόντες πολύ καλά πως δεν ήταν διόλου φρόνιμο να ξαναγυρίσει στην αυλή της Μολδαβίας. Το διάστημα των είκοσι μηνών που πέρασε στην φυλακή ήταν αρκετό για να κάνει τις εκτιμήσεις του. Ο καλύτερος δρόμος γι' αυτόν ήταν η φυγή.

Μετά την αποφυλάκισή του, ο Κωνσταντίνος Δαπόντες άρχισε να οραματίζεται μια ζωή διαφορετική από τη φιλόδοξη σταδιοδρομία που είχε αρχικά επιλέξει. Έφυγε στη Χάλκη, αποφασισμένος να μην επιδιώξει ξανά δημόσια αξιώματα.²⁵ Όταν έχασε τη γυναίκα και το νεογέννητο παιδί του, η απόφαση να μονάσει και να εγκαταλείψει την εγκόσμια ζωή ήταν πια αμετάκλητη.

“καί τό τοῦ κόσμου μάταιον ἰδών καί λογαριάσας,
καί τά τοῦ κόσμου πράγματα καλά κακά χορτάσας
καί κόσμον καί ἐγκόσμια μέ δίκαιο μισήσας,
ἀπό τόν κόσμον ἔφυγα, ἔρημον ἀγαπήσας.”²⁶

Αποτραβήχτηκε στο ερημονήσι Πιπέρι κοντά στη Σκόπελο, φόρεσε το μοναχικό ένδυμα και άλλαξε το όνομά του· ο μοναχός Καισάριος Δαπόντες άρχισε τη νέα του ζωή.

Σημειώσεις

1. Όπως διηγείται ο ίδιος στο κατεξοχήν αυτοβιογραφικό του έργο “Κήπος Χαρίτων”, κεφ. Ι, στ. 151 κ.εξ. Το έργο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στην Αθήνα το 1880 από τον Γαβριήλ Σοφοκλή. Την επόμενη χρονιά εκδόθηκε στο Παρίσι από τον Émile Legrand στον τρίτο τόμο της *Bibliothèque Grecque Vulgaire*, σσ. 1-232 (φωτ. ανατ. Αθήνα 1974). Πρόσφατα το έργο επανεκδόθηκε από τον Γ. Π. Σαββίδη (Αθήνα 1995) και τον Άλκη Αγγέλου (Αθήνα 1997). Το πρόσωπο που τον σύστησε θερμά στο Μαυροκορδάτο το 1735 ήταν ο Κωνσταντίνος Ξυπόλυτος, μέγας κόμισος του Μαυροκορδάτου, ο οποίος σύμφωνα με τον Δαπόντε απέβλεπε να τον παντρέψει με την κόρη του (βλ. Κ. Δαπόντες, Κατάλογος ‘Ιστορικός, εκδ. Κων. Σάθας, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, τόμ. 3, Βενετία 1872, σσ. 181-182· πρβλ. ακόμα Theodora Radulescu, Sfatul domnesc și alți mari dregatori ai Țării Romanesti din secolul al XVIII-lea; *Revista Arcivelor* (1972), σ. 321. v v v

2. Για τον Κωνσταντίνο, τον μετέπειτα Καισάριο, Δαπόντε, η βιβλιογραφία είναι μεγάλη. Τα βιογραφικά στοιχεία που γνωρίζουμε γι’ αυτόν βλ. συγκεντρωμένα στη μελέτη του É. Legrand, *Éphémérides Daces ou Chronique de la guerre de quatre ans (1736-1739) par Constantin Dapontès*, τόμ. 3, Παρίσι 1888 (ανατ. Βρυξέλες 1965), σσ. IX-LXXXIV. Σημειώνω ακόμα μερικά μόνο μελετήματα, όπου και ειδικότερη βιβλιογραφία: Δημ. Π. Πασχάλης, *Καισάριος Δαπόντες (1714-1784)*, *Θεολογία* 13 (1935), σσ. 224-250 (αυτοτελώς, Αθήνα 1935)· Γ. Γαλίτης, Άγνωστος αυτόγραφος κώδιξ του Κων-

σταντίνου-Καισαρίου Δαπόντε, *Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 20 (1986), σσ. 35-56· Ευθ. Σουλογιάννης, *Ο Δαπόντες, η αντίληψή του περί ιστορίας και ο πρόλογος εις το «Φανάρι γυναικών», Παρνασσός* 12 (1970), σσ. 253-261· ο ίδιος, *Darontes et les Balcanes au XVIIIe siècle, Actes du IIe Congrès International des Études du Sud-Est Européen*, τόμ. 4, Βουκουρέστι 1978, σσ. 141-147· Γ. Κεχαγιόγλου, *Ανέκδοτα στοιχεία για τον Καισάριο Δαπόντε από το χειρόγραφο Βυτίνας αριθ. 1, Ο Ερασιστής* 18 (1975), σσ. 35-56. Βλ. ακόμα το βιο-εργογραφικό χρονολόγιο του Γ. Π. Σαββίδη καθώς και τη μακρά εισαγωγή του Άλκη Αγγέλου στις εκδόσεις που αναφέρονται στην προηγούμενη σημείωση.

3. Κ. Δαπόντες, *Κήπος Χαρίτων*, κεφ. III, στ. 135-144.

4. Κ. Δαπόντες, *όπ.π.*, κεφ. IV, στ. 97 κ.εξ.

5. Κ. Δαπόντες, *όπ.π.*, κεφ. V, στ. 1-10.

6. Κ. Δαπόντες, *όπ.π.*, κεφ. IV, στ. 87-96.

7. Κ. Δαπόντες, *Καθρέπτης γυναικών*, Λιψία 1766, βιβλίο Β': *Ίστορία Δαβίδ, περί τοῦ ντερδίσση*, σ. 309 (έκδ. É. Legrand, *Bibliothèque Grecque Vulgaire*, τόμ. 3, σ. 245, στ. 388).

8. Στο έργο του Κήπος Χαρίτων, κεφ. IV, στ. 15-86 απαριθμεί τις αμαρτωλές του πράξεις για τις οποίες θεωρούσε ότι τιμωρήθηκε. Ένα ακόμα γεγονός που τον βάραινε ήταν ο θάνατος της μητέρας του, για τον οποίο αισθανόταν υπεύθυνος, καθώς τον απέδιδε στο ότι δεν είχε δεχτεί να τη δει ενόσω βρισκόταν στη φυλακή, όταν εκείνη πήγε να τον επισκεφθεί στην Κωνσταντινούπολη.

9. Ο Émile Legrand, *Éphémérides Daces*, τόμ. 3, σ. XXVI, επειδή στήριξε και αυτός τα βιογραφικά στοιχεία του Δαπόντε στις πληροφορίες που ο ίδιος είχε διασώσει, δεν αναφέρει ούτε αυτός κάτι για τη διαμάχη του με τον Ραμαδάνη· μνημονεύει γενικά τους άρχοντες της αυλής της Μολδαβίας: *“On répandit contre l' infortuné caminar mille accusations haineuses. Ce ne fut pas sans une profonde stupéfaction que les Roumains apprirent qu' un homme né à Skopelos, dans une île perdue de l' Archipel...”*

10. Πρόκειται για έργο γραμμένο πιθανότατα στα ελληνικά, που σωζόταν ανάμεσα στα χειρόγραφα του Μετοχίου του Παναγίου Τάφου. Ο συγγραφέας του χρονικού δεν είναι γνωστός· πρόκειται όμως ασφαλώς για πρόσωπο που ζούσε στη Μολδαβία, του κύκλου του Γρηγορίου Γκίκα, που γνώριζε καλά την περίοδο που περιγράφει. Το έργο παρουσίασε πρώτος ο D. Rouso, *Cronica Ghiculestilor* (1695 – 1754), *Buletinul Comisiei istorice a Romaniei* 2 (1916), σσ. 1 – 85· τα σχετικά με τον ανώνυμο συγγραφέα βλ. στις σσ. 10 – 14. Το κείμενο, με μετάφραση στα ρουμανικά, εκδόθηκε το 1965 από τους Nestor και Ariadna Camariano με τον τίτλο *Cronica Ghiculestilor. Istoria Moldovei intre anii 1695 – 1754*, Βουκουρέστι 1965. Ο Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικά Εφημερίδες*, Αθήνα 1936, σσ. 287 – 289, δημοσιεύει από το χρονικό των Γκικών τα αποσπάσματα που αναφέρονται στη διαμάχη Δαπόντε – Αντωνάκη Ραμαδάνη, χωρίς όμως να τα σχολιάζει.

11. Η οικογένεια μνημονεύεται σε δύο κείμενα που συντάχθηκαν το 1671 και 1695 από κύκλους της γαλλικής πρεσβείας της Κωνσταντινουπόλεως· στα γαλλικά

κείμενα η οικογένεια σημειώνεται ως “*Ramateni*” (βλ. Δ. Γ. Αποστολόπουλος, *Η εμφάνιση της Σχολής του Φυσικού Δικαίου στην “τουρκοκρατούμενη” ελληνική κοινωνία. Η ανάγκη μιας νέας Ιδεολογίας*, Αθήνα 1980, σσ. 46 – 48 και 94). Πληροφορίες για την οικογένεια Ραμαδάνη βλ. σε σχετική μελέτη μου (Μ. Παϊζη – Αποστολόπουλου, Δημήτριος Ραμαδάνης: ένας ιστοριογράφος του 18ου αιώνα σε αφάνεια, *Ο Ερανιστής* 20 (1995), σσ. 28 – 29). Στα πρόσωπα και στις πληροφορίες που έχουν συγκεντρωθεί εκεί ας προστεθούν και τα ακόλουθα: Το 1726 ο Γεώργιος Ραμαδάνης –ο πατέρας του Αντωνάκη και γιος του συγγραφέα της “Ιστορίας τών συμβάντων...”– ενίσχυσε με δάνειο 500 γροσίων την πατριαρχία του Ιερεμία Γ΄ περί το 1725 και την ανάρρηση του Παΐσιου Β΄, το 1726. Την πληροφορία σώζει μια σημείωση σε κώδικα του πατριαρχείου, όπου έχουν καταγραφεί τα χρέη που άφησε ο πατριάρχης Ιερεμίας Γ΄ και τα νέα που δημιούργησε η ανάρρηση του Παΐσιου Β΄ (βλ. Μ. Γεδεών, Ο αρχαιότερος κώδιξ του Εθνικού Ταμείου, *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 10 (1890), σσ. 147 – 148). Εντοπίστηκε ακόμα ένας Αθανασάκης Ραμαδάνης, μέγας βόρνικος το 1738, αδελφός πιθανώς του Αντωνάκη που εδώ μας απασχολεί (βλ. Ioan Filitti, *Archiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Βουκουρέστι 1919, σ. 290· την ίδια εντύπωση για τη συγγενική σχέση των δύο τελευταίων έχει και ο Β. Σφυρόερας, *Οι δραγομάνοι του στόλου*, Αθήνα 1965, σ. 105). Ακόμα, κάποιος Κωνσταντίνος Ραμαδάνης κατείχε το αξίωμα του σπαθάρη το 1808 και το ίδιο έτος κάποιος Δημήτριος το αξίωμα του κομίσου: και τους δύο εντοπίζουμε να εγγράφονται συνδρομητές σε βιβλίο που εκδόθηκε τη χρονιά εκείνη από το πατριαρχικό τυπογραφείο (βλ. Φίλιππος Ηλιού, Βιβλία με συνδρομητές. 1: Τα χρόνια του Διαφωτισμού (1729 – 1821), *Ο Ερανιστής* 12 (1975), σ. 133). Τους κ. Χ. Γ. Πατρινέλη και Π. Δ. Μιχαηλάρη που παρακολούθησαν και συνέβαλαν στο κυνήγι των Ραμαδάνηδων τους ευχαριστώ θερμά. Όσο για τον Ραμαντάνη, το “σούμπαση” στη Γορτυνία το 1638, που εντόπισε στο πλαίσιο του ίδιου αγώνα η κ. Γιούλη Ευαγγέλου, πρόκειται ίσως για κάποιον ανήσυχο γόνο του κωνσταντινουπολίτικου και παραδουνάβιου κλάδου της οικογένειας.

12. Ioan Filitti, *όπ.π.*, σ. 288 κ. εξ. Ο Filitti σημειώνει μόνο πως ο Iordachi, ο πατέρας δηλαδή του Αντωνάκη, είχε απογόνους τους οποίους όμως δεν κανονομάζει (σ. 290).

13. Βλ. Β. Σφυρόερας, *όπ.π.*, σσ. 102 – 105· βλ. και Μ. Παϊζη – Αποστολόπουλου, *όπ.π.*, σ. 29.

14. Πρόκειται για το έργο που ως σήμερα αποδιδόταν στον Καισάριο Δαπόντε, γνωστό και με τον τίτλο που του έδωσε ο πρώτος εκδότης Κ. Σάθας, “Χρονογράφος”. Τα επιχειρήματα για την απόδοση της “Ιστορίας τών συμβάντων...” ή “Χρονογράφου” στον Δημήτριο Ραμαδάνη βλ. στο Μ. Παϊζη – Αποστολόπουλου, *όπ.π.*

15. Émile Legrand, *Éphémérides Daces*, τόμ. 1, Παρίσι 1880 (ανατ. Βρυξέλες 1965), σσ. ρμ΄ και σξε΄.

16. Αθ. Κομνηνός – Υψηλάντης, *Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα διδλίων Η΄, Θ΄ καὶ Ι΄, ἧτοι τὰ μετὰ τήν “Ἀλωσιν (1453 – 1789), Κωνσταντι-*

νούπολη 1870, σ. 351.

17. N. Camariano – A. Camariano, *όπ.π.*, σ. 586.

18. Κ. Δαπόντες, *Κήπος Χαρίτων*, κεφ. III, στ. 215 – 220. Αμέσως πριν, ο ίδιος απαριθμεί τα δώρα που δεχόταν, όχι μόνο χρήματα αλλά και άλογα που τα πουλούσε και κέρδιζε και από 'κει (*όπ.π.*, στ. 205 – 212).

19. N. Camariano – A. Camariano, *όπ.π.*, σ. 586. Δεν γνωρίζω σε ποιά δεδομένα βασίζονταν οι δύο μομφές, ότι ήταν ο Δαπόντες ναύτης και πόρνης γιος. Η καταγωγή του από ένα νησί και το όνομα της μητέρας του, που ήταν Μαγδαληνή, δεν νομίζω πώς μπορεί να θεωρηθούν επαρκής ερμηνεία.

20. N. Camariano – A. Camariano, *όπ.π.*, σ. 588.

21. “...μᾶς ἐπιστάσις ὁπού πόθεν καί τίνι τρόπῳ νά τήν ἐπιχειρισθῇ ποσῶς εἶδῃσιν δέν εἶχεν”, σημειώνει ο χρονογράφος στη “Μολδαβική Ίστορία” (σ. 604).

22. Ο Δαπόντες αφηγείται, σε μια κρίση αυτοκριτικής, τις παράτυπες πράξεις του που τον οδήγησαν στη φυλακή και ομολογεί πως όταν κατείχε δύναμη και εξουσία, δεν φρόντισε να δημιουργήσει φίλους και υποστηρικτές (*Κήπος Χαρίτων*, κεφ. IV, στ. 15 – 16):

“ὄντας εἰς ἕναν ποταμόν μέσα τῆς εὐτυχίας,
ποτέ καλό δέν ἔκαμα, φεῦ τῆς φρενοβλαθείας.”

23. Κ. Δαπόντες, *Καθρέπτης Γυναικῶν* (έκδ. É. Legrand, *Bibliothèque Grecque Vulgaire*, τόμ. 3, σ. 245, στ. 377 – 380).

24. Κ. Δαπόντες, *Κήπος Χαρίτων*, κεφ. IV, στ. 5 – 8.

25. Η “*διδασκάλα φυλακή*” μπορεί να έφθειρε

“... ὅλον μου τόν πλοῦτον

μέ τῶν πτωχῶν τά αἵματα ὡς ζυμωμένον τοῦτον”,

όμως τον δίδαξε δυο μεγάλες αρετές, όπως αναφέρει ο ίδιος, την ταπεινοφροσύνη και τη σωφροσύνη (Κ. Δαπόντες, *όπ.π.*, κεφ. IV, στ. 87 – 96). Σε γράμμα του εξάλλου προς τον επίσκοπο Σκοπέλου Διονύσιο, το Δεκέμβριο του 1748, έγραφε: “*Ἦτον λοιπόν ἀναγκαία ἡ φυλακή ... Μοῦ ἐφάνη πικρά, μοῦ ἐφάνη ὀδυνηρά, μοῦ ἐστάθη ὁμως σωτήριος*” (Émile Legrand, *Éphémérides Daces*, τόμ. 1, σ. τοε΄).

26. Κ. Δαπόντες, *όπ.π.*, κεφ. V, στ. 1 – 10.

